

Pravljica kot pomoč pri oblikovanju vrednot

V prispevku je prikazano, da lahko pravljica služi tudi kot pomoč pri oblikovanju vrednot. Navedene so njene ključne značilnosti, ki vplivajo na razvoj otroka in mu pomagajo pri odraščanju, iskanju smisla ter soočanju z življenjskimi preizkušnjami. Za jasnejšo povezavo sta predstavljeni teorija vrednot in pravljič, temu sledi izbor konkretnih vrednot ob izbranih slovenskih in tujih pravljičah. Med vrednotami smo izpostavili: ljubezen, prijateljstvo, varnost, delavnost, poštenost/pravičnost/resnicoljubnost, spoštovanje, potrpežljivost, dobroto, svobodo in srečo.

1 VREDNOTE

V sodobni družbi velikokrat govorimo o vrednotah, predvsem o njihovem padcu oz. pomanjkanju. V prispevku si bomo najprej ogledali njihovo definicijo in možno hierarhijo. Nekaj besed bomo namenili vrednotam glede na spol in starostne skupine; temu bo sledila še misel o vrednotah in njihovem položaju danes.

"Vzgoja pomeni predvsem prenos in vzpostavitev etičnih načel" (Zalokar Divjak 2000: 120). Etična načela niso nova, oblikovala so se dolga tisočletja, zato so nam dana vsem in si jih nihče ne more krojiti po svoje. Do teh načel oz. vrednostnega sistema se otrok dokoplje preko izkušenj in vzpostavitve pogojevanja (nagrada – kazen). Vzpostavitev etičnih načel oz. izgradnja vrednostnega sistema je pozneje (po koncu otroštva) težja, zato je ta sistem treba vzpostaviti

že v zgodnjem otroštvu, da se do konca mladosti (okoli 18. leta) dokončno oblikuje (121).

1.1 DEFINICIJA VREDNOT

Že beseda vrednota namiguje na nekaj, kar nam je vredno. Je etični pojem, ki ni vezan na čas in prostor. Vrednote so nam vsem enako dostopne, tu ne igrajo vloge ne denar ne izobrazba ne starši ne okolje ne veze in poznanstva. Res je, da so nam nekatere položene v zibko in da z njimi živimo, spet z drugimi se ne srečamo in jih tako rekoč ne poznamo, a to še ni merilo, da bi rekli, da so nekatere vrednote izumrle. Ne moremo se jih enostavno naučiti, saj spadajo v t. i. duhovno dimenzijo človekove notranjosti (Zalokar Divjak 2000: 12–14).

Ljudje dnevno vrednotimo različne stvari, osebe, dogodke. Če želimo definirati termin

vrednot, lahko uporabimo Muskove (1993: 72) besede: "Pojmom, ki se nanašajo na stvari in kategorije, ki jih visoko vrednotimo in h katerim si prizadevamo, pravimo vrednote." Nekateri vrednote pojmujejo kot najbolj splošne in najpomembnejše motivacijske cilje, ki se nanašajo tako na zaželeno končna stanja (svoboda, enakost) kot na zaželeno vedenje (poštenost, odkritosrčnost) (Kompere idr. 2001: 334); spet drugi menijo, da vrednot ne moremo enačiti s cilji, saj te obstajajo neodvisno od njih.

1.2 KLASIFIKACIJA VREDNOT

Pojem vrednot torej povezujemo s pojmom morale in etike oz. prav vrednote naj bi bile njun kašipot. Vrednotni sistem ni sestavljen zgolj iz nezavednih običajev družbe, temveč so del njega tudi številne zapovedi in prepovedi, ki jih je družba sprejela kot pomembne sooblikovalke našega bivanja in normative, ki zagotavljajo kakovost bivanja oz. dostojno življenje človeka kot subjekta.

Jasno je, da ko govorimo o vrednotah in na njih temelječi morali in etiki, ne govorimo o relativnosti, temveč o univerzalnosti. Osnovne ali temeljne kategorije vrednot najdemo v vseh kulturnih okoljih in zgodovinskih dobah, kljub temu pa v samih vrednotnih sistemih prihaja do razlik; nekatere vrednote se s časoma vendarle povsem spremenijo (npr. primer mnogoženstva, ki je za sodobno družbo večinoma nesprejemljivo). "Čeprav lahko cenimo in se zavzemamo za enake vrednote, se lahko razlikujemo v tem, katerim med njimi dajemo prednost" (Musek 1993: 53). Na eni strani govorimo o vsesplošni univerzalnosti, na drugi strani pa moramo priznati, da bolj kot se na posamezno vrednoto osredotočimo, več odtenkov glede na različne družbe, dobe in države odkrijemo. Odkrivanje vrednotnih sistemov posamezne dobe ni enostavna naloga, raziskovalci pa pri tem uporabljajo raznolike vire: umetnostne, verske, filozofske, zgodovinske in politične. Dejstvo je, da se vrednotni sistem, morala in

etika v zgodnjih civilizacijah tesno povezujejo z religijo, čeprav obstajajo med religioznimi sistemi v odnosu do moralno-etičnih vprašanj razlike (Musek 1993: 52–54, 1995: 167–199, Kompere idr. 2001: 337, 343).

Vrednote nastajajo in se postopoma razvijajo nekje od zgodnjega otroštva do adolescence, njihova lestvica se spreminja tudi v odraslosti, a vendar se temelji zanje postavijo že zelo zgodaj. Musek je napravil razvojno hierarhijo vrednot, o kateri lahko začnemo govoriti od obdobja mladostništva naprej oz. od pojava abstraktnega mišljenja. Vrednote v osnovi razdeli na dionizične (povezane z uspehom, delom, uveljavljanjem, uživanjem, samoljubjem) in apolonske (presejajo osebna zadovoljstva in stremijo k popolnosti ter harmoniji: moralni, duhovni itd.). Med dionizične vrednote uvrščamo hedonske in potenčne. Na dnu lestvice so hedonske vrednote, ki so povezane s čutnimi dobrinami in potrebami (hrana in pijača, zabava, druženje, udobje, varnost, spolnost, telesna aktivnost itd.). Sledijo jim potenčne, ki so povezane z dosežki in uveljavljanjem (moč, ugled, slava, denar, korist). Med apolonskimi vrednotami so najprej moralne (gre predvsem za vrednote dolžnosti in odgovornosti), ločimo več skupin: moralno-etične vrednote (poštenost, pogum, pravica, dobrot, delavnost), demokratske (svoboda, enakost), socialne (priateljstvo, skrb za drugega) in družinske (dom, skrb za otroke); moralnim sledijo najvišje, t. i. izpolnitvene vrednote. Mednje uvrščamo spoznavne (resnica, modrost), kulturne (umetnost), estetske (harmonija, lepota), verske (odrešenje, odpuščanje), samoaktualizacijske (samoizpopolnjevanje) in izpolnitvene (občutje življenjskega smisla) (Musek 1993: 84, 137–140, 2000: 27–29, Kompere idr. 2001: 334–335).

Na osnovi vrednot si postavljamo cilje, ki dajejo življenju smisel. Glede na svoje vrednote se odločamo, kako bomo določene potrebe zadovoljili. Vrednote torej vplivajo na naše življenje, delovanje, odnose z bližnjimi in širšo družbo.

1.3 VREDNOTE SKOZI ŽIVLJENJE

Vrednote so kompleksen pojav: povezujejo se s čustvenimi, kognitivnimi in motivacijskimi procesi. O njihovem izvoru, nastanku in oblikovanju govorimo že v obdobju osnovnega razvoja osebnosti, torej v dobi od zgodnjega otroštva do adolescence. A vrednote v pravem pomenu besede se oblikujejo v najstniških letih (ko jih začnemo sprejemati in ponotranjati), saj so povezane z zmožnostjo abstraktnega mišljenja. Njihova hierarhija se v življenju posameznika razvija ali spreminja tudi pozneje (večinoma ne gre za radikalne spremembe), zato lahko govorimo o razvoju vrednot skozi življenje, hkrati pa jim pridajamo tudi pečat trajnosti (Musek 1993: 204–205).

RAZLIKE MED MOŠKIMI IN ŽENSKAMI V POGLEDU NA HIERARHIJO VREDNOT

V primerjavi med moškimi in ženskami so ženske tiste, ki bolj cenijo vrednote, povezane s čustvenim in duhovnim življenjem, altruizmom in medsebojnim razumevanjem, osebnim razvojem in notranjo harmonijo ter samospoštovanjem in samopotrditvijo (ženske višje kot moški vrednotijo resnico, varnost, upanje, intimnost, uveljavljanje, lepoto). Moški na drugi strani večinoma bolj cenijo vrednote, ki so povezane z dosežki in ustvarjalnostjo, čutnim uživanjem, spolnostjo in družbenim redom (npr. dobro hrano, zabavo, napredek, ustvarjanje, videz in denar). Na razlike v vrednostnem sistemu med moškimi in ženskami vpliva več dejavnikov: naravne, biološke razlike med spoloma, vpliv socializacije in kulturnega učenja, ki s sabo prinašata vzorce obnašanj (spolne vloge) in predstav, nazadnje je treba omeniti še vpliv svojevrstne interakcije, sovplivanja naravnih in kulturnih razlik (Musek 1993: 195–202).

POLOŽAJ VREDNOT GLEDE NA POSAMEZNE STAROSTNE SKUPINE

V družbi večkrat slišimo izraza generacijski prepad in generacijske razlike – tudi v

povezavi z vrednotami. Vprašanje je, zakaj pride do prepada ali razlik v pojmovanju oz. hierarhizaciji vrednot. Ali gre res samo za posledice družbenega razvoja, ki mlajšim generacijam prinaša nove poglede, ali je možno, da se z zrelostjo človeka pojavijo drugačne vrednostne usmeritve?

Raziskave so pokazale, da se mlajše osebe bolj usmerjajo k dionizičnim vrednotam (čutno zadovoljstvo, ugodje, moč, uspešnost), starejše pa k apolonskim (socialne, etične, družinske, spoznavne, ustvarjalne, duhovne, samoaktualizacijske), kar je nekako lahko razumeti, saj so mladi na vrhuncu svojih moči in pred odločitvami, s katerimi temeljno oblikujejo svoje življenje (šolanje, oblikovanje družine, iskanje zaposlitve itd.), medtem ko imajo odrasli praviloma že precej bolj oblikovano življenje in mnogo več izkušenj ter postavljajo na prvo mesto vrednote, ki se odmikajo od gole čutnosti, uživanja in preizkušanja moči ter se bolj osredotočajo na moralno-etične in izpolnitvene vrednote. Iz teh raziskav je razvidno, kako se lestvica vrednot ujema z zakonitostmi človekovega razvoja: v mladosti od hedonskih ciljev postopoma k materialnim dobrinam in dosežkom, v odraslosti te vrednote postanejo manj pomembne, na njihovo mesto postavimo tiste, ki nam istočasno prinesejo tudi več dolžnosti in odgovornosti, tem pa sledijo vrednote, ki vplivajo predvsem na občutje življenjske izpolnitve. Tako je hierarhija vrednot primerljiva z obdobji v človekovem življenju: obdobje adolescence, obdobje med 25. in 30. letom, obdobje srednjih let in obdobje zrelih let/starosti. Moramo se zavedati, da nam omenjena razdelitev služi zgolj za orientacijo in da je ne smemo vzeti povsem dobesedno, saj vrednostna lestvica pri posamezniku ni odvisna samo od njegovega razvojnega obdobja oz. starosti, temveč je posledica tako osebnega razvoja kot življenjskih okoliščin (vzgoje, izkušenj, situacij, perspektive). Istočasno se je treba zavedati, da gre v našem življenju vselej za preplet vseh štirih vrednostnih kategorij in da posamezna kategorija sama

zase ne obstaja – ne gre spregledati tudi, da so v različnih hierarhičnih razmerjih. Ob vsej tej hierarhizaciji je pomembno, da kot posamezniki vrednostne usmeritve doživljamo kot celoto oz. da med njimi dosežemo skladnost, ki upošteva naš moralni čut (Musek 1993: 203–224, 1995: 75–131).

1.4 SO VREDNOTE DANES ŠE VREDNOTE? KRIZA VREDNOT

Vrednote oz. vrednostni sistemi so pomembni tako za posameznika kot za celotno družbo, saj predstavljajo vodila za ravnanje posameznika in širše skupnosti. Iz tega razloga je tudi pomembno, da vrednote ne le visoko postavljamo, temveč predvsem živimo in posredujemo naprej, da jih generacije za nami ponotranjijo in ponesejo v novo dobo (Musek 1995: 277–278). Vrednote same po sebi izgubijo vrednost, če ostanejo zgolj zapisane na papirju ali v naših glavah. Treba jim je dati krila in jih poslati v življenje. Dandanes je veliko govora o krizi vrednot, mnenja so deljena. Dejstvo je, da so vrednote t. i. nadčasovna kategorija; mogoče je, da ljudje nanje pozabimo, jih zanemarimo ali jim v nekem trenutku/obdobju ne predpisujemo velikega pomena. Četudi je danes toliko govora o krizi vrednot, kaosu in zmedi, Musek poudarja (314), da je za začetek dovolj eno: vrednostna strpnost in vrednostni pluralizem. Seveda tako dolgo, dokler vrednostnih sistemov ne vsiljujemo drugim, in samo v primeru, če ne peljejo v popolno relativiziranje vrednot.

Mnogi starši, ki danes želijo otrokom posredovati temeljne vrednote (recimo ljubezen, prijateljstvo, zvestobo, iskrenost), so neredko označeni kot idealisti in romantiki (Bauer 2008: 80). Res da so mogoče nekaterim ljudem kot kamen spotike, vendar zagotovo ne zaradi staromodnih ali preživelih vrednot in nazorov, temveč zaradi svoje preproste vere, upanja in ljubezni do najbolj človeških in hkrati presežnih prvin v nas – vrednot.

VREDNOTE NOVE DOBE

Nova doba verjetno ne bo prinesla čisto novih vrednot, mogoče pa je, da bo prinesla nove ali drugačne vrednostne sisteme (Musek 1995: 314–315). Vrednote pač niso časovne kategorije in se ne bodo spremenile, lahko se bo spremenil le naš pogled nanje. Vrednote in cilji imajo za človeka pravi pomen le, če odražajo najgloblje želje in upanja. Žal je v našem prostoru in času zaznati izgubljanje smisla do življenja (180–181), s tem pa so povezani tudi apatičnost, brezvoljnost, stagniranje, vrednostna dezorientiranost, bivanjska praznina itd.

Človek je telesno, duhovno in duševno bitje, zato mora "hraniti" vse tri svoje dimenzije. Že dolgo je jasno, da človek ne živi samo od kruha ... Kljub raznim krizam (moralni, duhovni, vrednostni, osebni, materialni itd.) se moramo zavedati, da vrednote še vedno so in da nam mogoče dajejo priložnost, da z njihovo pomočjo osmislimo svoje življenje. S priznanjem, da smo v krizi, naredimo prvi korak k samemu sebi, potem pa je že čas, da v svojem življenju tudi kaj spremenimo – poiščemo smisel, spremenimo pogled na določene vrednote in jim pustimo blizu.

2 PRAVLJICE

2.1 DEFINICIJA

Da bi bolje razumeli povezavo med pravljicami in vrednotami, je treba najprej preučiti teorijo pravljic. Že pri sami definiciji odkrijemo precej razlik med posameznimi teoretiki, kljub temu pa so si enotni v naslednjih značilnostih: pravljica je kratka zgodba, ki je značilna po svoji neverjetnosti in čudežnosti, nestvarnosti likov (tipov) in dogodkov, ki so stvarnostjo pomešani, a tako, da jih ni mogoče krajevno in časovno opredeliti. Za pravljice je značilna enostavna etična osnova: dobro – zlo, pri čemer praviloma zmaga dobro, medtem ko je zlo kaznovano.

Nekateri priročniki poudarjajo misel, da je pravljica laž. Temu nasprotuje Ljuba Jenče, ki pravi (2006: 219), da so pravljice "modrost

prednikov. So naša notranja moč". Pravljice so bistvo duhovnega izročila. V sebi imajo sporočila o skrivnostih življenja, so notranja jedra resnice, ljubezni in življenjske moči. Pri poslušanju pravljič se dotaknemo čudežnega, ki odseva zakone večnosti in ne časa (18). Vse pravljične zgodbe govorijo o najbolj skritih, a resničnih stvareh v človekovem notranjem življenju.

Ko primerjamo različne opise o tem, kaj pravljica je, vedno trčimo na ambivalentnost. Na eni strani je resničnost, na drugi neresničnost. Pravljica v sebi združuje oboje. Kljub navidezni neresničnosti s sabo preko bogatega jezika simbolov prinaša še kako resnična življenjska spoznanja in občutke (mogoče nam je podoba hudobne čarovnice oddaljena, nikakor pa nam ni oddaljeno doživljanje strahu, ki ga srečanje s "čarovnico" tudi v realnem življenju prinaša).

Tako v bogatem jeziku simbolov nagovarja človeka in mu prinaša najgloblja življenjska spoznanja. Pravljica torej ni samo literarnoteoretični pojem, ampak je mnogo več.

2.2 KLASIFIKACIJA

Poznamo ljudske oz. folklorne in umetne oz. avtorske pravljice. Pod umetne uvrščamo klasične in sodobne pravljice. Med njimi je dobro poznati ključne razlike, saj se v poljudni literaturi nemalokrat znajdejo vse v istem košu, kar pa vselej ni najbolj primerno.

Poseben pomen za razvoj umetnih pravljič (tako klasičnih kot modernih) je imelo področje psihologije in njeno odkritje podzavesti. Konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja so namreč odkrili, da je za oblikovanje človekove osebnosti še kako pomembno otroštvo oz. otroška doživetja, zato so začeli preučevati zakonitosti, ki vplivajo na oblikovanje in razvoj otrokovega duševnega sveta (Šircelj 1972: 21). Od tod tudi razumevanje otrokovega razvoja dojemanja sveta, mišljenja, fantazije. Pomembno je, da se zavedamo, da so otroci med tretjim in osim oz. devetim letom starosti v pravljični fazi svojega razvoja, gre za

obdobje, ko so jim "žive" tako žive kot nežive stvari (živ je kamen, avtomobilček, punčka, drevo, oblak itd.). Sodobna umetna pravljica za izhodišče jemlje otrokov duševni svet in igro, edina zakonitost, ki velja v tem svetu, je zakonitost otroškega mišljenja (21). O tem pa več v nadaljevanju.

Ljudska oz. folklorna pravljica je ena najstarejših in najbolj razširjenih literarnih vrst. Točnega datuma nastanka ni moč določiti, saj je v preteklosti izgubila svoje individualne avtorje in je do danes preživela mnogo preobrazb. Dejstvo je, da so pravljice najprej nastajale ustno, nato so krožile in se spreminjale, medtem ko je njihova osnovna struktura ves čas ostajala precej stabilna. Cenzuro je v tistem času predstavljalo poslušalstvo, ki so ga sestavljali odrasli, zato pri izbiri tem in motivov ni manjkalo spolnosti, nasilja, smrti (Ilc 1996: 65). Dobro poznamo začetke pravljič, ta magična *nekoč* in *nekje*, ki bralca ne vržejo v določeno preteklost, temveč mu govorijo o večnem vračanju enakega (Goljevšček 1991: 98). Dogajalni prostor in čas torej nista določena, pogosti so tudi časovni preskoki, ki ne delujejo vedno logično. Vendar se je treba zavedati, da razdalje v pravljičah ne predstavljajo ovire, saj so literarni liki ponavadi kar prestavljeni iz enega dogajalnega prostora na drugega (Haramija 2005: 28). Za ljudsko pravljičico je značilna tudi enodimenzionalnost dogajanja, kar pomeni, da celotno dogajanje poteka na eni ravni (resničnost in čudežnost sta povsem prepleteni). Prav samoumevnost dogodkov je tista, ki daje otroku oporo pri podoživljanju čustev in domišljajske igre (npr. otrok nikoli ne vpraša, kako je mogoče, da volk v *Rdeči kapici* govori – to ni nobeno vprašanje, ker je v deželi *nekoč* in *nekje* vse mogoče). Osebe v pravljičici so tipi, kar pomeni, da nimajo individualno izrisanih značajskih lastnosti in so brez osebnega doživljajskega sveta (Kobe 1987: 117). Za ljudsko/folklorno in klasično umetno pravljičico je značilno črno-belo slikanje oseb (na eni strani imamo "junaka", na drugi pa "protijunaka"), pri posameznem liku je izbrana temeljna lastnost, ki je potem močno potencirana. Literarni lik

je ponavadi imenovan po poklicu, družbenem položaju ali kakšni drugi lastnosti, mnogokrat je že sam lik prisposoda za določeno lastnost. Načelo trojnih ponovitev besed, povedi, motivov v poslušalcu vzbuja vtis sproščujočih sprememb in ga utrjuje v spoznanju vrednot ter ga posledično napelje k posnemanju dejanj. S ponavljanjem je povezano tudi stopnjevanje, ki prav tako nima samo stilne vloge, temveč se zareže prav v notranjo zgradbo pravljice in odmeva v poslušalcu ter ga nagovarja. Tako je ponavljanje sredstvo, ki služi za vzpostavljanje ravnovesja in za umirjanje dogajanja, prav tako pa ima tudi psihološko funkcijo, saj posreduje občutek varnosti – svet je smiselno urejen po točno določenih zakonitostih in zato varen (Šircelj 1972: 18, Kordigel 1994: 55).

Klasične umetne pravljice so nastajale z zapisovanjem ljudskih in njihovim preoblikovanjem oz. nastajajo tudi danes z naslonitvijo na njihov model. Pri tem velja omeniti prvega pravljničarja, velika danskega ustvarjalca, Hansa Christiana Andersena (1805–1875), ki je v pravljničnih besedilih združil elemente ljudske pravljice s subjektivnim doživljanjem in mišljenjem. Za klasične umetne pravljice je prav tako značilna enodimenzionalnost dogajanja, jasna pripovedna in kompozicijska struktura, ki temelji na bogati zgodbi, in razvidno vsebinsko jedro z globokimi moralnimi sporočili. Prav tako je značilna etična polarizacija likov in dogodkov, vendar s poudarjeno vlogo pozitivnih vrednot. Liki so tipi, a imajo svoj "čustveni" svet, čeprav je ta precej poenostavljen: eni so plahi, drugi pogumni, eni leni, drugi pridni itd., vendar niso razločno orisani kot dobri ali hudobni. Pravično zmago doprinašajo čudeži in omogočajo nadnaravni, harmonični red sveta. Čas in kraj sta kot pri ljudski pravljici nedoločena (Tancer-Kajnih 1995: 41, Saksida 2001: 427, Bokal 1980: 52, 60).

Za sodobno umetno pravljico je pomembna lastnost dvodimenzionalnosti, torej ločevanje med realnim in fantastičnim svetom, v njih ne najdemo čudežev, liki pa imajo povsem izrisane značaje (čeprav tudi v sodobni pravljici zasledimo nekatere stereotipe: mama

kuha itd.). Za razliko od ljudskih in klasičnih umetnih pravljic imajo v sodobnih ženski liki aktivno vlogo. Prostor in čas sta vsaj posredno določljiva (mestno okolje, sodobnost). Značilna je otroška perspektiva, kot glavni temi se izpostavljata otroški doživljajski svet in igra (Kobe 1999: 7, Saksida 2001: 427, Haramija 2005: 28). Sodobna pravljica v sporočilu praviloma ne moralizira (ne pozna moralnega nauka, kakršnega najdemo v ljudskih pravljicah in tistih klasičnih umetnih, ki se naslanjajo na model ljudskih), kar pa ne pomeni, da ne pozna oz. ne vsebuje etičnega sporočila (to je ponavadi vtakano v razgibano dogajanje). Pisec pravljice je na strani otrok, zagovarja ga in s sočutjem osvetljuje otroški način doživljanja sveta (Kobe 1999: 11, 2000a: 10, 2000b: 12).

2.3 PRIPOVEDOVANJE PRAVLJIC

Živimo v času, ko smo se nekako vajeni spoprijemati z življenjem preko intelektualnih utemeljitev, razlag, pogovorov. Pravljica pa je v nasprotju s tem prostor, kjer so kakršnekoli intelektualne razlage vse prej kot priporočene (o tem Bettelheim 2002: 26). V njej vedno znova odkrivamo nove globine, nova spoznanja in nove rešitve. Razlog za to spremenljivost, večno enkratnost in izvirnost najdemo v njeni čudežnosti, saj s svojo bogato simboliko zapira vrata golemu intelektualizmu in jih na široko odpira domišljiji, čutenju in ponotranjanju; dodaten razlog je tudi v enkratnosti vsakega posameznika. Otroku je treba pustiti, da pravljica sama odzvanja in v njem riše čudežne svetove, ki burijo njegovo domišljijo. Treba je dopustiti, da pravljica sama po sebi postane otroku dar, četudi je v tistem trenutku ne dojame tako, kot bi mi sami želeli.

Druga nevarnost, ki preti s strani odraslih, je, da pravljico ali prilagodimo (ker se nam ne zdi najbolj primerna) ali je ne preberemo/pripovedujemo do konca. Če pravljico prilagodimo, ji lahko odvzamemo še kako pomemben del in uničimo njeno čarobnost. Zakaj pride do tega in kaj se s pravljico dejansko zgodi,

jasno zapiše Zdenka Zalokar Divjak (2000: 47). Meni namreč, da si odrasli dovolijo spreminjati vsebino pravljič, jih skrajševati ali dodajati po lastnih zamislih, ker jih ne razumejo. S temi spremembami posledično uničijo notranjo zgradbo sporočila.

Da otrokom pravljič ali zgodbe ne bi povedali do konca, se ne sme zgoditi (Jenče 2006: 27). Zakaj? Pri poslušanju pravljič se otrok povsem odpre in se z likom identificira, in ker si z njim deli preizkušnje in strahove, je prav, da si z njim deli tudi srečen konec. Le tako je deležen končne pomiritve, ki ga čaka ob zaključku. Seveda je nekaj drugega, če otrok pravljič že pozna in se ta nadaljuje tako, da se posamezni prizori ponavljajo. Takrat lahko na željo otroka preberemo samo en odlomek, vendar naj to ostane bolj izjemna situacija kot pravilo.

Odrasli ne bi smeli nikoli pozabiti, kako dragoceno je otroku pripovedovanje, kakšen je pomen čustvene topline, ki se takrat razvije med njima. Ali kot pravi Tilka Jamnik (2006: 103): "Glasno branje in pripovedovanje (pravljič) je dejanje in dajanje ljubezni." Na te stvari odrasli nemalokrat pozabljamo. Skrbi nas, če je vsebina pravljič primerna za otroka, če mu bo prinesla kakšno korist, če ustreza vsem sodobnim merilom.

Ni vseeno, kdaj pravljič pripovedujemo in katero izberemo. Zvečer ima pravljič drugačen učinek kot čez dan. Če si samo zamislimo, da odhod v posteljo lahko postane obred, ki že sam po sebi rodi umirjenost, je samo po sebi smiselno sklepati, da je takrat otrok še dosti bolj dovzeten za razna domišljajska popotovanja oz. za popolno predanost pripovedovalčevi zgodbi. Pravljič, ki jo pripovedujemo otroku pred spanjem, mora biti preprosta, pripovedovana nežno, vsebina otroka ne sme vznemirjati, temveč ga mora sprostiti. Podnevi ima pravljič drugačno vrednost, saj mu lahko osmisli dan, ga razvedri in napolni z optimizmom. Pravljič ima vlogo pomiritve tudi v čustvenih stiskah. Otroci v takšnem stanju rad poslušajo pravljič, ki jih je že večkrat slišal in so ga pomirile, saj znajo vsebine

poveže s prej pridobljenimi občutki varnosti – in na to ne gre pozabiti (Milčinski in Pogačnik Toličič 1992: 24–26).

2.4 PRAVLJIČNI LIKI

Otroci se z likom, ki mu je ljub, identificirajo in ta mu lahko postane zgled, s tem pa nanj prenese oz. mu posreduje tudi določene vrednote, čeprav o neki stalni hierarhiji vrednot v pravljičah ne moremo govoriti.

Pravljični liki v ljudskih in umetnih klasičnih pravljičah niso ambivalentni, niso dobri in hudobni hkrati, kot smo ljudje. To je v pravljičah povezano s stopnjo otrokovega razvoja, saj je polarnost tista, ki prevladuje v otrokovi duševnosti. Takšno prikazovanje omogoča, da otroci zlahka dojamajo razliko med dvema značajskima skrajnostma, saj je ena oseba dobra, druga pa slaba. Če bi bili liki v pravljičah bolj življenjski, prikazani bolj kompleksno in celovito, otroci ne bi zlahka doumeli razlike med tema značajskima skrajnostma. S polarizacijo pravljič nima namena neposredno učiti primerne obnašanja kakor v poučnih zgodbah. Videli bomo, da se nekatere pravljič ne ozirajo na moralo: dobro, zlo, lepo, grdo itd. nimajo povsod pomembne vloge (Bettelheim 2002: 15).

Polarizacija likov ni vedno prisotna. Včasih se v enem liku mešajo dobre in zle poteze, kot da se pravljič ne želi odločiti med enim in drugim pomenom in prepušča bralcu, da se znajde, kakor ve in zna. Vendar pravljični liki niso vedno predstavniki Dobrega kot takega, pogosto so trmasti, muhasti, leni, samovoljni, neposlušni, lahkomišeln. Dober pravljični lik tako ni nujno stalnica v pravljičnih besedilih, isto velja tudi za vrednote, ki jih v pravljičah srečujemo (Goljevšček 1988: 425–426).

Pri pravljičah je zanimivo tudi to, da se s pravljičnimi liki otroci zlahka identificirajo. Pri sodobnih pravljičah tako ali tako ni težav, ker je glavni literarni lik otroci, če v tej vlogi ni otroci, je pravljič zagotovo zapisana skozi otroško perspektivo (tako da upošteva njegovo razumevanje sveta) ali pa glavni literarni

lik, ki ni otrok, prevzame otroško dikcijo in način obnašanja. Pri ljudskih pravljicah je zanimivo to, da skušajo dati videz, da je glavni literarni lik otrok, čeprav natančnejši premislek pokaže, da je moralo iti za odrasel lik, saj se ta na koncu pravljice poroči, zavlada kraljestvu itd., medtem ko med začetkom in koncem pravljice ne mine več kot nekaj dni (Kordigel 1994: 53).

Na eni strani pravljica vsebujejo določeno mero trdnosti, jasnosti, določenosti, na drugi strani pa imamo občutek, da je o nekih stalnicah kar težko govoriti. Mogoče je tako prav zaradi naslednje lastnosti pravljic: pravljica namreč ostaja v sebi vedno nova, sveža in večpomenska, saj jo je nemogoče enkrat za vselej doumeti. Kar je v pravljicah res stalno in nepogrešljivo, je način, kako razumejo človeka in svet. Pravljичni lik ni subjekt (kot je človek), ni enkratna, svobodna, avtonomna oseba, utemeljena na samem sebi, ni izvir in nosilec akcije. Zakaj je za dosego cilja izbran prav določen lik, večinoma ostaja odprto vprašanje. Ponavadi v pravljici zadnji postanejo prvi (tisti, ki so na začetku najšibkejši, najbolj revni oz. najbolj oddaljeni od videza pravega "junaka"). Za dosego cilja ni nujno, da mora biti lik aktiven, mnogo-krat je celo povsem nasprotno. Ob raznih preizkušnjah liku pomagajo npr. sile, ki so ga za to nalogo izbrale, ali kakšen čudežni predmet oz. pripomoček, ki mu je bil dan, včasih pa je lik enostavno preveč len, da bi karkoli naredil in pride do srečnega konca s tem, ko glavni lik nekdo prepozna in ga potem bogato nagradijo. Pravljичni liki se mnogokrat vedejo kot neke vrste mesečniki: med tisočimi možnostmi vedno izberejo tisto, ki jo zahteva sam potek dogajanja, in to povsem brez prave razlage ali kakšnega logičnega sklepa; vsemu so prepuščeni, hkrati pa se vedno znajdejo na pravem mestu (Goljevšček 1988: 425–434).

2.5 RAZUMEVANJE PRAVLJIČNIH MOTIVOV

O tem, da razumsko doajmanje vseh motivov v pravljicah za otroka sploh ni

bistvenega pomena, govori Bettelheim (2002: 26):

Pravljичni motivi niso kot nevrotični simptomi, za katere je bolje, da jih človek razumsko dojame, ker se jih potem lahko osvobodi. Otrok doživlja pravljичne motive kot čudežne, ker v njih sluti razumevanje in upoštevanje svojih čustev, upov in bojazni, ne da bi jih moral spravljati na površje in raziskovati v ostri luči razuma, ki mu še ni dosegljiv. Pravljice bogatijo otrokovo življenje in ga obdarjajo s čudežnostjo prav zato, ker se otrok natančno ne zaveda, s čim so ga očarale.

Četudi jih otrok ne bo povsem razumel, jih bo vendar razumel toliko, da mu bo zgodba sama razumljiva. V ljudskih pravljicah so namreč motivi relativno avtonomni, dogajanje v pravljici je nanizano postopno, večinoma v časovnem zaporedju. Dogajanje se veže na glavni literarni lik, ki ponavadi ni nič kaj posebnega, zanimive in napete pa so dogodivščine, ki ga čakajo. Taka zgradba pravljice je za otroka v pravljичni dobi razvoja povsem ustrezna, saj otroka vodi od enega kraja do drugega in mu dopušča, da opazuje dogajanje. Vsak motiv otroku pove, kaj se dogaja tukaj in zdaj (Kordigel 1994: 52).

2.6 SIMBOLI V PRAVLJICAH

Simbol vzbuja slutnje, je znamenje neizrečenega in istočasno nagovarja vse plasti človeškega duha, saj izvira iz korenin, ki so v najskrivnostnejših in najglobljih delih duše; medtem ko se beseda lahko posveti eni misli, jo razlaga in pri tem ostaja na površini, v mejah razuma. V tej primerjavi je izvzet pesniški jezik, ki prav tako korenini globoko v človeku in prodre globlje od vsakdanjega pomena besed (Rosenberg 1987: 32–33). Simbol ostaja kljub nekim predvidenim, določenim pomenom še vedno neizčrpno in nikoli povsem doumljivo znamenje. In če se navežemo na pravljice, prav zaradi "večpomenskosti" simbolov je pravljica zgodba, ki otroka tudi

po več branjih različno nagovarja, mu vedno znova pokaže svoj novi pomenski odtenek" (Bettelheim 2002: 16). Pravljljice preko simbolov koristno vplivajo na našo podzavest in jo varujejo; učinkujejo na ravni nezavednega, nezavedno pa razume jezik simbolov. Razlaga pravljic in njenih simbolov je dobrodošla za starše, vzgojitelje oz. pripovedovalce, saj jim omogoča, da razumejo, kaj želijo otroci izraziti, ko govorijo o pravljličnih podobah ali jih rišejo. Ker otroci doživljajo pravljice intuitivno, bi jih razumska razlaga vznemirila (če bi jo sploh razumeli) in jim odvzela ščit ter jih morebiti izpostavila njihovem strahu (Bauer 2008: 18).

V pravljicah (predvsem ljudskih) mnogo-krat naletimo na simboliko števil (števila tri, sedem, devet, deset, dvanajst, trinajst in na njihove mnogokratnike). Tako jih pogosto imenujemo kar ljudska oz. pravljlična števila, ki so povezana z duhovnimi zakonitostmi vesolja in človeka v njem. O številu tri se npr. pravi, da so vse dobre stvari tri (roditi – živeti – umreti, voda – zemlja – zrak, telo – duša – duh, sedanost – preteklost – prihodnost, tri osnovne barve v pravljicah: bela, črna, rdeča; tretji je tisti, ki je tepček, hkrati pa ima v sebi neko nedolžnost in preprostost, ki mu pomaga do srečnega konca), hkrati pa je tri tudi mistično in sveto število (sveta Trojica). Če nanj pogledamo z vidika psihoanalize, število tri simbolizira iskanje osebne in družbene istovetnosti ter spolne zrelosti (npr. tri kaplje krvi v *Sneguljčici* in *Trnuljčici*). Tri je temeljno število, simbol notranje strukturiranosti celote, simbol vseobsežnost, dopolnitve in popolnosti. Število sedem je simbol popolnosti, harmonije, zaključenega cikla/strukture; v pravljicah pogosto pomeni posamezne dneve v tednu, je tudi simbol vsakega dneva našega življenja. Število devet se uporablja, ko je nekaj tik pred izpolnitvijo (deveti kralj, deveta dežela). To je še zemeljski svet, medtem ko je število deset duhovno, označuje presežek, izpolnitev, popolnost, je simbol transcenden- ce, življenja, smrti, preobrazbe. Dvanajst velja za popolno in srečno število. Število trinajst je

zanimivo število, mogoče se ga je oprijelo ime "nesrečno število" zaradi tega, ker prestopi mejo srečne dvanajstice, npr. trinajsta vila je spregledana, in ker je spregledana, postane hudobna (*Trnuljčica*), vendar je mnogokrat tudi srečno število (Megla 2006: 272, Bettelheim 2002: 122, Musek 1990: 192–196).

2.7 POMEN PRAVLJIC

Otrok svet doživlja drugače kot odrasel, vse doživlja kot igro. Bolj ko bomo to upoštevali, bolj "uspešni" bomo v pripovedovanju pravljic in posredovanju vrednot, saj se bomo lažje odpovedali izumetničenemu pripovedovanju in obremenjevanju z vprašanjem, kaj želimo s posamezno pravljico otroku sporočiti. Sporočila pravljice ni moč vsiliti, saj pravljica niti ni enopomensko besedilo. Tako ali tako pa bi s kakršnimkoli vsiljevanjem napravili več škode kot koristi.

Pravljice dajejo otrokom tudi moč, da se soočijo s težavami. Da pravljice lahko tako učinkujejo, se mora otrok z njimi ukvarjati: imeti mora možnost, da se bo s kom o njih pogovarjal, da jih bo slišal vedno znova in znova, se pri tem poistovetil zdaj z eno, zdaj z drugo osebo, se ustavljal ob posameznem prizoru itd. Tako se bo lahko seznanil z vsebinami, ki mu bodo prinesle rešitve, ki jih v tistem obdobju "išče" oz. potrebuje (Bauer 2008: 9). Preko vživljanja v pravljlične like se otrok postopno vživlja v dogajanje in ga doživlja tako intuitivno kot racionalno. Posebno dragocene so pravljice otroku tudi zato, ker pod njihovim okriljem postane neviden: pravljlična oseba ravna namesto njega, otrok pa ostaja pod čarobnim plaščem in povsem na varnem pridobiva nove izkušnje (10, 19).

Otrok se nekaterih pravljic nikoli ne naveliča, četudi jih zna že na pamet. Res je, da že vnaprej ve, kaj se bo zgodilo (kar mu daje občutek varnosti), hkrati pa v njih vedno znova najde kaj novega, saj njegova notranost ne zmore vsega predelati naenkrat. Tako ga posamezni motivi počasi in v nedoumljivem vrstnem redu nagovarjajo,

pri tem pa sam izlušči lastni pomen, ki se od branja do branja lahko precej razlikuje (Zalokar Divjak 2000: 75).

Majhni otroci čustvujejo na izrazito črno-bel način, npr. če čarovnica zgori (kot se zgodi v pravljici *Janko in Metka*), to za njih pomeni varno urejen svet, saj so že dojemljivi za enostavnejša etična sporočila. Tako že od otrokovega najzgodnejšega obdobja literatura pomaga oblikovati človekova stališča. V obdobju med šestim in devetim letom otroci občudujejo literarne like in se poistovetijo z njimi, sprejmejo lahko tudi njihova stališča o tem, kaj je prav in kaj narobe. Z odraščanjem se njihovo razumevanje še poglobi in razširi, četudi tega še vedno ne znajo izraziti. Identifikacija z liki igra pomembno vlogo pri prehodu v adolescenco, saj postane del njihovega vrednostnega sistema (Kovač 2001: 63).

Že v preteklosti je marsikoga skrbelo, da pravljica slabo vpliva na otroka, ker le buri njegovo domišljijo, ga postavlja v nerealen svet, in s tem zanemarja intelektualne vsebine oz. znanje. Danes pa je splošno znano dejstvo, da se razum razvija na podlagi domišljije in da nima kvarnega vpliva na intelektualni razvoj otroka, prav nasprotno. Domišljija vpliva na ustvarjalnost in ta na uspešnejše reševanje težav in zapletenih situacij. O tem je govoril že Einstein: "Če hočete, da bodo vaši otroci pametni, jim pripovedujte pravljice! Če hočete, da bi bili še bolj pametni, jim povejte še več pravljič" (cit. po: Zalokar Divjak 2000: 48).

Če imamo dobro zgodbo oz. pravljico – merilo za to je otrokovo navdušenje nad njo – bo ta spodbujala njegovo radovednost, s tem vplivala na razcvet njegove domišljije, ob njej bo otrok razvijal razum, spoznal paleto čustev, se soočil s strahovi, našel navdih za svoja prizadevanja, se soočil s težavami, ki pestijo tako njega kot literarni lik itd. Ob pravljici se bo soočal z vrednotami (ljubezen, spoštovanje, prijateljstvo, varnost ...) in jih preko identifikacije z likom ponotranjal. Pravljica ni čudežna rešitev za razvoj otroka in s sabo ne prinaša vseh odgovorov na življenjska vprašanja, v sebi pa nosi majhno zrno, ki bo ob

primerni negi vzkliklo in se razvijalo v otroku ter mu pomagalo pri odraščanju in orientaciji med najglobljimi vrednotami v življenju.

Danes se vse bolj poudarja pomen pravljice kot terapevtskega sredstva za otroka, "saj mu priznava težave, pojasnjuje njegove občutke ter uravnava njegove strahove in želje" (Zalokar Divjak 2000: 48). Preko pravljič in identifikacije z likom tako lahko otrok predela oz. razreši nekatere težave, strahove, vprašanja, ki se jih sam v svoji zavesti niti ne zaveda, s tem zmanjšamo vsebine, ki bi se zaradi svoje neprimernosti naložile v podzavest in sčasoma slabo vplivale na razvoj otroka. Pravljica otroka napeljuje k odraščanju, samostojnosti, odhodu od doma. Podobe likov, ki se sami podajo v svet, si kljub številnim preizkušnjam najdejo varen dom in srečno živijo do konca svojih dni, opogumljajo otroka, da bo z večjo notranjo gotovostjo stopal po poti življenja, predvsem po poti odraščanja (Bettelheim 2002: 12, 17).

2.8 AKTUALNOST IN PRIMERNOST PRAVLJIC

Najprej vprašanje glede razvoja tehnike, medijev in človeškega napredka nasploh. Razdalje med nami so – vsaj tehnično gledano – vse manjše, prizori iz pravljič mnogokrat posledično tuji: liki veliko pešajo, tavajo (Bauer 2008: 15). Mogoče pri tem omenimo simbol poti, njegovega razumevanja nam v sodobnem svetu manjka. Vsi si želimo le višjih ciljev, pri tem pa pozabljamo, da se ključne stvari odvijajo na poti, kjer človek raste in zori.

Morebiti se ni smiselno vprašati, če so pravljice zaradi razvoja tehnike (gledano širše) danes že zastarele in niso več primerne za sodobnega otroka (pa tudi odraslega), temveč se vprašajmo raje, ali nismo s tem razvojem tudi sami precej izgubili (razvoj tehnike gledamo v pozitivni luči, saj je v življenje človeka prinesel veliko dobrega, kljub temu pa se pomisleki in kritike pojavijo, vendar le takrat, ko iz življenja spoznamo, da tehnika ni

več v službi človeka, temveč je ravno obratno). Kar se tiče tehničnega napredka in "zastarelosti" pravljič lahko rečemo, da ni pravljič tista, ki je zastarela, temveč smo mi zakrneli. Sporočila pravljič so večno živa in aktualna, čeprav so nastala predavnimi leti. Če obstaja nevarnost, da ljudskih pravljič kdo ne bi razumel, ta preti odraslemu, ki mnogokrat izgubi sposobnost čudenja. Otroci so zadnji, ki teh pravljič ne bi "razumeli".

Sledi motiv smrti. V sodobni družbi je malo tem tako tabuiziranih kot smrt (poleg vere in spolnosti). O njej govorimo bolj ali manj samo takrat, ko ne gre drugače, ko nam umre bližnji ali kakšna pomembna (medijska) osebnost. Pravljič se tega motiva ne ogibajo, predvsem ljudske in klasične umetne ga dosledno uporabljajo. O končnosti in razumevanju smrti lahko razpravljamo v nedogled, naše mnenje pa je odvisno od več dejavnikov: vzgoje, pogleda na svet, (ne)vernosti. Tako ali drugače si moramo biti enotni v misli, da smrt je del življenja, saj se z njo vsakodnevno srečujemo, čeprav to nemalokrat tajimo, tlačimo v sebi, se sprenevedamo itd. "Smrt sodi k življenju, zato je ne smemo tabuizirati. Ko otrok opazi, da odrasli sami ne znajo ravnati s svojimi strahovi in se te teme izogibajo, postane vznemirjen" (62). Vsak dan umirajo ljudje (mediji nas o tem dnevno obveščajo in to v takih količinah, da se nas marsikatera novica sploh ne dotakne več, saj postanemo neobčutljivi za vse slišane tragedije in grozote), živali, rastline, a vsak dan je tudi dan novih rojstev. In če je rojstvo del življenja, mora del življenja biti/postati/ostati tudi smrt, na katero gledamo vsak po svoje. Odraslih ne sme skrbeti, da bi tema smrti otroka vznemirila, saj imajo otroci do smrti bolj naraven odnos kot odrasli in jih z raznimi namišljenimi zgodbicami in s svojim strahom še bolj vznemirjamo, kot če bi jim povedali resnico. "Pomembno je, da otrok ob smrti ne izključimo in da jim damo priložnost, da se soočijo s smrtjo" (62). V šolskem času otroci začnejo razumeti, da je smrt neizogibna in da zadene vsakogar. Nekje okrog desetega leta jo razumejo enako kakor odrasli (74).

Pravljič so tukaj v pomoč, lahko napeljejo na pogovor o smrti, ob tem se otrok ne bo čutil obremenjenega, saj pravljič govori v simbolih in poslušalec se sam odloči, s katerim likom se bo poistovetil in koliko. Pri tem je pomemben še proces žalovanja in soočanje z ambivalentnimi čustvi, ki so v nas (62). Če smo do otroka iskreni, pred njim ne skrivamo stvari, bo precej lažje odrasel v samostojno osebo.

Pojavlja se tudi vprašanje o "grozljivosti" pravljič. Res je, da nekatere pravljič kljub srečnim koncem otroka vznemirjajo, vendar da bi jih zato prepovedali ali prilagajali? Primeren se zdi naslednji pomislek: "Kritiki 'grozljivih pravljič' trdijo, da so marsikatera pravljič preveč grozljive in bi otrokom samo škodovale. Po drugi strani pa je v mnogih družinah običajno, da dovolijo otrokom po televiziji (ali računalniku) gledati filme, v katerih ubijajo ljudi in razstreljujejo avtomobile" (da ne omenjamo raznih resničnostnih oddaj, ki s svojo vulgarnostjo in plehkostjo vznemirjajo tudi precej odraslih, kaj šele otroke, ki jih gledajo z dovoljenjem ali pa brez vednosti staršev) (13). Prav paradokсна se zdi misel, kako po eni strani danes izpostavljamo ali celo zlorablamo otroke (psihično ali fizično), po drugi strani pa nas skrbi, ali bo pravljič otroku škodovala. Zdi se, da pozabljamo, kako pomembna je intimna vez med starši in otrokom, ki bi morala vzpostaviti varno okolje. V takem okolju bi tudi pravljič s primesmi grozljivosti izvenela povsem drugače, kot če bi enako pravljič na računalniku poslušal otrok, ki mu starši posvečajo zelo malo pozornosti in tako posledično že v osnovi doma ne čuti tako potrebne varnosti. Tako ali tako pa je dejstvo, da če otroka preveč "zavijamo v vato", postane nesposoben za življenje in osamosvojitve. Kot pravi Ljoba Jenče (Megla 2006: 273), je na svetu veliko hudega in tega otrokom ne smemo zakrivati, moramo pa ga oborožiti, kako naj gre skozi hudo. Otroka moramo učiti, kako naj ljubi ta svet.

Ključnega pomena pri razumevanju elementov grozljivosti in krutosti je: kot prvo, da pravljič ustvarjajo svoj svet, v katerem se stvari razrešijo (večinoma srečno), in kot

drugo, da elementi grozljivosti in krutosti niso podrobno predstavljeni, temveč le ome-njeni. V pravljici ne bomo našli natančnih opisov kazni, trpljenja, bolečin, smrti, krvi. Skrb glede tega je povsem bolj na mestu, ko so pravljice prenesene na različne medije, saj takrat krutost postane vidna, slišna, povsem bolj otipljiva (Goljevšček 1991: 32–33).

Goljevščkova upravičeno poudarja (50), da v svetu prevladuje idiličen odnos do pravlji-c, kar ob njihovi podrobnejši analizi ni najbolj smiselno. Kaže se namreč ambivalenten značaj pravljičnih likov in s tem celotnega vrednostnega sistema, čeprav mnogi strokov-njaki pri nas in po svetu izrazito poudarjajo polarizacijo dobrega in zla v pravljičah, kjer je slednje vedno premagano. V vseh pravljičah vendar ni srečnega konca, glavni lik ni vedno dober in pošten – marsikateri je še kako len, trmast in lahkomi-seln.

Zanimivo se zdi, kako v sebi mnogokrat nosimo le idealne podobe pravlji-c. Ko pa se kot odrasli ponovno lotimo branja, se nemalokrat zgodi, da nas dejanska pravljica razočara, saj smo v spominu ohranili neko predelano verzijo. Ali pa smo kot odrasli polni raznih predsodkov in aktualnih družbenih vprašanj, ki popačijo našo izvirno sliko. Naj le navržemo, da marsikatero pra-vljico lahko dojamemo v smislu feminizma, patriarhata itd. Če bomo vzeli v roke kakšno študijo o kritiki pravlji-c, bomo slej kot prej zasledili primer *Sneguljčice*, ki pri palčkih sme ostati zato, ker jim obljubi pomoč pri gospodinjskih opravilih (obljubi, da jim bo kuhala, likala, pospravljala ...). Ob tem navedimo znano kritiko ob primeru *Pepelke*, ki se spremeni v čudovito damo, kar naj bi poudarjalo zgolj pomembnost zunanjega videza (tej je sorodna še pravljica o *Grdem račku*). Ostaja pa vprašanje, ali res tudi otroci te pravljice razumejo tako, kot jih interpreti-rajo nekateri literarni kritiki. Najverjetneje ne. Vsaj če upoštevamo psihološki ustroj otroka in svoje izkušnje.

Goljevščkova pravi, da prihaja ob pravljičah do nesporazuma, ki ga lahko utemeljimo

psihološko in zgodovinsko. Dejstvo je, da so v meščanskem obdobju pravljice spremenile svoj način bivanja in menjale občinstvo: pos-tale so skoraj izključno literatura za otroke. Kot majhni smo jih vsi brali, kot odrasli jih (večinoma) ne beremo več, tako se zgodi, da jih hkrati poznamo in ne poznamo. V mislih nam ostajajo kot nekaj nepogrešljivega iz preprostih otroških let, iz srečnih časov. Zaradi nostalgije očitno spregledujemo, da otroška leta le niso bila tako srečna, polna bla-ženosti. Prav v otroštvu smo najbolj občutljivi in ranljivi, izročeni sebi in svetu tako rekoč brez obrambe.

Podoba srečnega otroštva je pravljica odraslih, najbolj razširjena od vseh pravlji-c, ki nastaja po vzorcu: "ko smo bili mi mladi, je bilo vse drugače", še sonce je takrat sijalo lepše in topleje. Odblesk namišljenega raja, ki smo ga za zmeraj izgubili, pada na vse, s čimer smo se kot otroci srečevali, tudi na pravljice; povzroča, da smo do njih nekritični, da jih poenostavljamo, idealiziramo, se jih spominjamo kot čiste idile. (Goljevšček 1991: 52–53.)

3 VREDNOTE, KI SE OBLIKUJEJO OB POSLUŠANJU/BRANJU PRAVLJIC

Današnji starši so do otroka zelo zahtevni, imajo visoka pričakovanja, otrokom ob šolskih dejavnostih nudijo številne obšolske aktivnosti, hkrati pa se zdi, da je precej otrok osamljenih, izgubljenih, posledično brezvolj-nih, utrujenih, apatičnih.

Kje delamo napake? Za otrokov celostni razvoj naredimo največ, če poskrbimo za zadovoljitev njegovih potreb po ljubezni, varnosti, igri, dotiku, priznanju, notranjem in zunanjem učenju, po sprejetju njegove enkratnosti, posebnosti in zgledu. Za to so potrebni čas, vztrajnost in, seveda, neizmerna ljubezen. Starši težko ugotovijo, kako otrok sprejema in doživlja te potrebe in vrednote, saj tega ne more razumsko povedati. Otroku je treba pris-luhni in ga razumeti skozi prizmo njegovega

razvoja (Milčinski in Pogačnik Toličič 1992: 10). Starši za otroka največ naredijo s svojim zgledom, tudi pri vrednotah je tako. Čemu otroku brati pravljice z moralnim sporočilom, če tega ne živimo? Jalovo početje.

Neuničljivost, neminljivost in aktualnost pravljic je v tem, da govorijo o življenju in vrednotah. Ker otrokom ne moremo razlagati, kaj je ljubezen, kaj je poštenost ..., mu to posredujemo na način, ki je razumljiv njim – s pravljičami. Pravljičica ne reče, da je nekdo žalosten, temveč najdemo v njej lik, ki joče in joče. Če ob tem odrasli vendarle dodamo kakšno "modro" misel (torej intelektualno razlago), uničimo čar pravljičice in prikrajšamo otroka za razvoj sveta domišljije in čudežev (Zalokar Divjak 2000: 46).

Vrednote, ki se najbolj pogosto pojavljajo v pravljičah in so njihova rdeča nit, so ljubezen, prijateljstvo in zvestoba. Kljub raznim zvižajem in spletkam so praviloma hudobneži, slabiči, izdajalci na koncu kaznovani, prijazni, dobri, pogumni in srčni liki pa nagrajeni (dobijo lahko denar, moža ali ženo, prijatelja ...) (Bauer 2008: 84).

Otroci se z junakom poistovetijo. Skupaj z njim in prek njega doživijo zelo pomembno izkušnjo, ki jih okrepi, jim pomaga prestatati razočaranja v resničnem življenju in potrdi, da se bo po zmedbi vse dobro končalo. Le kdor globoko v svojem srcu verjame v pozitiven razplet stvari, ki se mu dogajajo, ima lahko zdravo samozavest in lahko optimistično stopa v življenje. (Bauer 2008: 84.)

Nekateri avtorji poudarjajo, da lahko otrok in tudi odrasel človek spoznata v pravljici pravi sistem oz. hierarhijo vrednot: od razumevanja, strpnosti, ljubezni, delavnosti, miru, spoštovanja drugačnosti, dobrohotnosti, odseva resnice, do posledic sovražnosti in spletkarjenja (Milčinski in Pogačnik Toličič 1992: 25). Ta trditev je že bila delno spodbita s strani Goljevščkove (1991: 50), ko govori o ambivalentni vsebini pravljič (namesto tradicionalno videne polarizacije dobrega in

zla) oz. predvsem njenih likov in vrednostnega sistema.

Zaključimo lahko, da pravljični svet res ni tako črno-bel. Pa saj tudi naš svet ni vedno tako urejen. Pravljičice na svoj način še kako resnično prikazujejo svet. Večinoma je v njih dobro nagrajeno, hudo pa kaznovano, a ne vedno. Res je tudi, da pravljičice vse sodijo z vidika glavnega literarnega lika, kako tudi ne bi, ko pa se prav z njim identificira otrok in mu pravljica s tem pride najbližje. Primarna naloga pravljičice ni vzgoja otroka in posredovanje načel; res je, da veliko pravljič to prinese s sabo, ne pa vse in zato v očeh otroka niso nič slabše, pa tudi v naših očeh ne bi smele biti. Kot poudarjajo psihologi, pravljica obogati razvoj otroka prav zaradi tega, ker mu ponuja svet, ki ga razveseljuje, sprošča, uči, osvobaja tesnobe in strahov (Milčinski in Pogačnik Toličič 1992: 25).

Ne gre samo za to, da otrok preko stika s pravljičami povsem nezavedno ponotranji določene vrednote, ampak mu tudi branje knjig postane vrednota, ki jo bo gojil še kot odrasel človek. Iz tega razloga bomo na tem mestu namenili nekaj pozornosti branju knjig kot pomembni vrednoti za otrokov nadaljnji razvoj.

Preko stika z literaturo otrok razvija in bogati svoj govor, preko govora pa mišljenje in inteligenco. Tak otrok ima pozneje manj težav z opismenjevanjem, spotoma pa najde še veliko drugih informacij in s tem razširi svoj pogled na svet. Novejše ugotovitve na področju psihologije samo potrjujejo, kako pomembno vlogo ima branje pri otrokovem vsestranskem razvoju. Zato je pomembno, da otrok čim prej izkusi, da je branje prijetno in da nudi užitek, omogoča pa tudi usvajanje znanja z različnih področij. Ker pa od bralca zahteva nekaj truda, je treba, da otroka s knjigo čim prej seznanimo in mu jo posredujemo kot vrednoto. Če bo rasel z njo, jo bo tudi kot odrasel človek cenil. Dejstvo je, da se za knjižno vzgojo "kot za vsako vzgojo največ naredi doma, v družini" (Jamnik 2006: 104). Danes imajo starši in otroci na voljo veliko

knjižnega gradiva in raznovrstnih bralnih projektov – izbira je velika.

Trden vrednostni sistem staršem pomaga tudi pri vzgoji otroka. Če imamo pred sabo jasno postavljene vrednote (učenje, delovne navade, spoštovanje ...), si je za njihovo uresničevanje treba tudi dosledno prizadevati. S tem otrok pridobiva boljšo samopodobo, čuti se varnega, ljubljenega, sprejetega (Zalokar 2007: 8). V nekaterih pravljicah najdemo precej neposredna in preprosto izražena vzgojna načela. Odslikavajo se tudi številne vrednote in njihova nasprotja (od delavnosti do lenobe, od prijateljstva do zavisti itd.). Pravljico lahko uporabimo tudi kot možnost za posredovanje določenih vrednot ali za iztočnico v pogovor o njih (ob tem pravljica ne sme služiti kot orožje za moraliziranje otrokom oz. ne smemo na račun vrednot ali česa drugega prezreti njenih ostalih funkcij – recimo estetske).

Na naslednjih straneh bomo ob desetih izbranih vrednotah za vsako navedli po eno pravljico, s katero si lahko pomagamo pri posredovanju določene vrednote otrokom. Nobena izmed pravljič ni "moralizatorsko" naravnana, prav vse pa v svojem sporočilu nosijo vrednostno noto, ki se zaradi privlačnosti pravljičnega lika zapiše v otrokovo notranjost.

LJUBEZEN

Vrednota ljubezni je v pravljicah še kako prisotna, predvsem v ljudskih oz. folklornih, kjer se mnogo pravljič zaključi z motivom poroke in napovedi srečnega življenja do konca dni – do srečnega konca seveda vodijo številne preizkušnje in ukane, ki mlad par preizkusijo in pripravijo za "resnično" življenje.

Kot primer avtorske oz. umetne pravljice podajamo sodobno pravljico *Zaljubljeni miški*, avtorica je Dori Chaconas, knjiga je izšla leta 2009. Pravljica govori o klasični zgodbi o ljubezni na prvi pogled in o dvorjenju, a je zaradi določenosti z našim časom ne uvrščamo med

klasične umetne pravljice. Na simpatičen način pokaže, kako lahko zaljubljenost ob vztrajnosti in trudu – po vztrajanju miška, skupnih preizkušnjah in iskanju skupnega doma – postopoma vodi k ljubezni in varnosti.

PRIJATELJSTVO

V pravljičah najdemo mnogo raznolikih motivov prijateljstva (otrok – otrok, otrok – žival, žival – žival, otrok – igrača itd.), tako v ljudskih kot avtorskih. O tem, kako lahko pravljice vplivajo na otrokovo pripravljenost za prijateljstvo, piše tudi Bettelheim (2002: 72), ki ga na tem mestu povzemamo: če se otrok iz pravljice nauči, da se lahko nekdo, ki mu je sprva vzbujal strah in odpor, čudežno spremeni v prijazen in prijateljski lik, bo živel v veri, da lahko neznan otrok, ki ga je srečal in se ga prav tako boji, postane njegov prijatelj. Bauerjeva (2008: 84) poudarja pomen pravljič pri sklepanju prijateljstva, saj lahko otroku pomagajo, da najde izhod iz osamljenosti in postane samozavestnejši.

Med avtorskimi pravljicami smo izbrali sodobno umetno pravljico avtorice Kathryn Cave *Drugačen*, ki je leta 1997 prejela UNESCO – nagrado za spodbujanje strpnosti. Na griču je čisto sam, brez prijateljev živel *Drugačen*. Vedel je, da je drugačen (po videzu, govorjenju, pogledu na svet, igranju), ker so ga tako vsi klicali. Kljub temu pa je dobil prijatelja – Čudnega. Skupaj sta risala, se igrala, malicala in se kljub vsej različnosti dobro razumela. Pravljica spodbuja k tkanju prijateljstva in sprejemanju drugačnosti ter tako s svojim sporočilom mlade bralce opogumlja, da se drugačnosti ne gre bati.

VARNOST

Otrok se ob prebiranju pravljič počuti varnega: že zaradi pripovedovalca in čustvene vezi, ki se splete med njima; in konca, ker ve, da se bo ne glede na vse, pravljica končala srečno. K varnosti prispeva tudi sama zgradba pravljič, ki je polna prepovedi, zapovedi,

prerokb, ponavljanj, stopnjevanj. Vzorec je že vnaprej znan: če boš delal dobro, boš nagrajen, če boš delal slabo, boš kaznovan (Kordigel 1994: 55). Nasploh se otrok v življenju počuti varnega takrat, ko v njegovem okolju vlada red, ko natanko ve, kaj sme in česa ne. Prav zato so navade, pravila, obredi in stalne osebe za otroka pomemben del življenja, saj mu olajšajo soočanje z ostalimi spremembami, novostmi in izzivi, ki mu pridejo naproti. Varnost je najbolj osnovna otrokova potreba, ki vpliva tudi na njegov razvoj, saj "bolj ko se otrok počuti varnega, bolje se razvija" (Zalokar Divjak 1998: 85, 2000: 29).

Primer ljudske pravljice za vrednoto varnosti je ruska ljudska *Medved išče pestunjo*, ki je izšla leta 2003 v prevodu Marjane Kobe. Pripoveduje o medvedu, ki je imel veliko otrok. Ker ni imel žene, je ves dan tičal do vratu v delu. Nekdo pa bi moral ta čas paziti na male medvedke. Tako se je odločil, da bo otrokom poiskal pestunjo, ki jo je na koncu le našel v zajčku. Pravljica prinaša otrokom že tako ljub lik dobrodušnega in skrbnega medveda, istočasno pa prikazuje, kako zelo pomembno je očetu medvedu, da so njegovi otroci na varnem in da je zanje dobro poskrbljeno, medtem ko on dela.

DELAVNOST

"Delo je eno temeljnih opredelitev človeka kot subjekta, saj na najbolj jasen način izraža resnico, da je vse, kar je od subjekta različno, predmet njegove akcije. Z delom človek-subjekt spreminja svet in samega sebe" (Goljevšček 1988: 428). V pravljičah pa je odnos do dela povsem drugačen. Imamo primere, ko je delavnost poplačana (npr. v *Pepelki*), vendar na splošno velja, da je delo (vsaj v ljudskih pravljičah) muka, človeka iznakazi, mu vzame lepoto in mladost, ga spreminja v bednega sužnja. Pravljični liki pri delu ne zdržijo dolgo, prav tako delo ne proizvaja nikakršne prave vrednosti. Tudi tam, kjer se zdi, da je delavnost cenjena ali poplačana, gre ponavadi za druge vrednote,

ki so nagrajene (prijaznost, spoštljivost, ustrežljivost). Če se pravljice z vrednoto dela ukvarjajo, izražajo npr. sočutje in usmiljenje (Goljevšček 1991: 72–73).

Primer sodobne umetne živalske pravljice o delavnosti in nedelavnosti, pridnosti in lenobi, preudarnosti in vzvišenosti je pravljica oz. avtorska slikanica Mojce Osojnik *Kako je gnezdila sraka Sofija*, ki je izšla leta 2005. Zgodba govori o tem, kako sta si na starem hrastu domek poiskali trmasta in zavistna sraka Sofija ter prijazna in skrbna vrabčevka Beti. Ta si je takoj začela spletati gnezdo, medtem ko se je Sofija krasila z vso mogočo šaro in se občudovala v ogledalu – bila je prepričana, da se delo zanjo ne spodobi. Zgodba ne govori le o delavnosti in nedelavnosti, temveč v svojem zaključku s slovenskim pregovorom neposredno izrazi misel o posledicah vzvišenosti in pohlepa: "Kdor visoko leta, nizko pade."

POŠTENOST, PRAVIČNOST, RESNICOLJUBNOST

"Otroci imajo izrazit čut za pravičnost in navadno zavzamejo neko stališče, ker se znajo živeti v junaka" (Bauer 2008: 92). Ob tem dodajamo misel, da otroci poštenosti ne sprejmejo zaradi tega, ker je to krepost sama po sebi, temveč predvsem zaradi istovetenja z likom, ki jim je privlačen. Z njim se identificirajo, preživljajo vse preizkušnje in na koncu slavijo, ko zmaga krepost. Otroku vcepljajo občutek za moralo notranji in zunanji boji pravljičnega lika (Bettelheim 2002: 14–15). K pravičnosti lahko uvrstimo tudi vredniti dejanja oz. deljenja, saj je zapoved vzajemnosti ena od pomembnejših zapovedi v človekovi socialni naravi (Bauer 2008: 101).

Kot folklorno pravljico, ki govori o poštenosti, pravičnosti, resnicoljubnosti pa tudi skromnosti, omenjamo slovensko ljudsko pravljico *Pastorka in bela žena*, avtorska priredba je last Jasne Branke Staman in Saše Pergar, slikanica je izšla leta 2005. Pravljica se odvija v starih časih, ko je bilo Pohorje še

zemeljski raj in so tam na skritih krajih, daleč od ljudi prebivale bele žene, najlepša bitja pod soncem. Na sončnem pobočju Pohorja pa je živel kmet z dvema hčerama: eno pravo in drugo pastorko. Njegova hči je imela vsega na pretek, a se je vedno pritoževala in se ni nikoli zmenila za delo, temveč se je ves čas lepoticila in pretegovala. Pastorka je v nasprotju z njo poprijela za vsako delo in živela dosti bolj skromno, tako se je po preizkušnjah tudi dobro omožila in ni nikoli več živela v pomanjkanju.

SPOŠTOVANJE DO SOČLOVEKA IN SVETA

Skoraj vsaka pravljica nosi v sebi kakšen motiv spoštovanja (do staršev, bratov, sester, znancev ali neznancev, živali, dreves, drugačnosti itd.). Primer pravljice, ki spregovori o (ne)spoštovanju drugačnosti in o iskanju talentov, ki jih lahko razvijemo s trdim delom, je klasična umetna pravljica Svetlane Makarovič z naslovom *Veveriček posebne sorte*, ki je med drugim izšla tudi v zbirki pravljič z naslovom *Svetlanine pravljljice* leta 2008. Veveriček Čopko ni mogel skočiti z veje na vejo, saj je imel eno tačko krajšo od druge, zato je bil žalosten. Ob spodbudi kosa je začel z iskanjem lastnih talentov in je tako postal najpametnejši veveriček v gozdu. Pravljljica prinaša sporočilo, da se drugačnosti ne gre bati in da moramo drug drugega spoštovati, najprej pa moramo spoštovati sami sebe. Vsak izmed nas nosi v sebi številne talente, le razviti jih je treba in si jih upati pokazati.

POTRPEŽLJIVOST

Prawljljice na različne načine otrokom sporočajo, da se v življenju ni mogoče izogniti spopadanju z resnimi težavami in da je ta boj bistven del človekovega obstoja. Človek pred bojem ne sme bežati, temveč se mu mora neomajno postaviti po robu, premagati vse težave in ovire na poti ter na koncu prispeti do cilja, zaklada, zmage (Bettelheim 2002: 13).

Primer sodobne umetne pravljljice je avtorska slikanica Mojce Osojnik *Polž Vladimir gre na štop*, ki je izšla leta 2003. Zgodba pripoveduje o polžu Vladimirju, ki se je odpravil po solato na sosednji zelenjavni vrt. Da bi čim hitreje prišel do tja, je za pomoč poprosil druge živali. Žal so se vsa ta popotovanja ponesrečila in polž Vladimir je navsezadnje moral sam prepotovati dolgo pot. Na koncu mu je le uspelo: njegov trud je bil poplačan, saj je za večerjo dobil veliko in sočno glavo solate. Pravljljica se konča z njegovimi besedami in znanim slovenskim pregovorom: "Tudi počasi se daleč pride." Z lastnim trudom in veliko mero vztrajnosti se človek prikoplje do zelenega cilja. Ta pravljljica prinaša vrednoti vztrajnosti in delavnosti na čisto neposreden, a igriv način.

DOBROTA

Bolj ko je dober lik preprost in odkrit, lažje se z njim otrok identificira in lažje odkloni slabega. Še vedno velja, da se otrok z dobrim junakom ne istoveti zaradi njegove dobrote, temveč zato, ker ga lik oz. njegov položaj globoko in pozitivno privlači (Bettelheim 2002: 15).

Primer klasične umetne pravljljice o dobroti je *Hrčkova hruška*, napisala jo je Svetlana Makarovič, med drugim je izšla tudi leta 2008 v zbirki *Svetlanine pravljljice*. Pravljljica pripoveduje o tem, da je včasih lepše podarjati kot sprejemati. Hrček je našel ogromno in dišečo hruško. Čim prej jo je želel spraviti domov. Hruška pa je bila zelo težka, zato je živalim, ki jih je srečal, dovolil, da so hruško poskusili, tako je tovor potem lažje nesel. A na poti je srečal še hrčico, ki si ga ni upala prositi za hruško. Ko je hrček ugotovil, da ni danes še nič jedla in da ima celo rojstni dan, ji je za darilo podaril preostanek hruške.

SVOBODA

Sodobno umetno pravljljico *Kuštro in Buško* je napisala Blanka Vanič, izšla pa je leta

2002. Gre za zgodbo o prijateljstvu med fantom in škorcem, ki se nadaljuje tudi po tem, ko ptiček užije čar svobode in se ne vrne v kletko. Deček Kuštrouhec si je kupil majhnega, pisanega škorca Buška. Znal je žvižgati, peti in govoriti. Kuštrouhec je lepo skrbel zanj. Nekoč pa se je v stanovanje priplazila sosedova mačka, skočila na kletko in odprla njena vrata. Buško je zletel iz odprte kletke in klical dečka na pomoč, a ga ni bilo doma. Škorčeva krila so plapolala v zraku in nenadoma je bil srečen. Kuštrouhec se je vrnil domov in zagledal prazno kletko. Naslednji dan ga je šel iskat. Srečal je veliko ptic, a Buška ni bilo nikjer. Ko je tako opazoval ptice, se mu je zazdelo, da jim je na prostosti pravzaprav lepo in da je Buškovo življenje sedaj mogoče lepše. Naenkrat pa je zaslišal, kako ga njegov škorec kliče. In res, sedel je na veji drevesa v družbi drugih ptic in pel tako lepo, kot še nikoli dotlej. Deček je videl, da je njegov škorec v naravi bolj srečen, zato se je odločil, da se bo že moral navaditi živeti brez njega. A že naslednje jutro je Buško obiskal svojega dečka. Drug drugemu sta obljubila, da se bosta obiskovala, saj sta vendar prijatelja. Zgodba nam pokaže, kako pomembno je, da živali živijo v svojem naravnem okolju, in v nas prižiga upanje, da smo kljub temu lahko prijatelji.

SREČA

Na srečo lahko v pravljicah gledamo vsaj z dveh vidikov. Ali je od sreče nekaj odvisno (določen lik je izbran, da brez naprezanja dobi zaklad) ali pa si lik želi biti srečen in je za to pripravljen tudi kaj narediti oz. se stvari odvijajo tako, da je srečen.

Primer sodobne umetne pravljice, ki govori o sreči in o tem, da vsakogar od nas osrečujejo različne stvari, je pravljica oz. avtorska slikanica Mojce Osojnik *Hiša, ki bi rada imela sonce*, ki je izšla leta 2001. V velikem mestu je v osamljenosti živela hiša, ki še svoj živi dan ni videla sonca. Samo ugibala je, kakšno je. Razmišljala je tudi o tem, da morda sonce ni

eno samo in ima vsakdo od nas svoje, posebno sonce. Tako zelo si je želela, da bi tudi ona imela svoje sonce. In res, nekega dne se je vanjo naselila družina in hišico obnovila. Tako hiša ni bila več sama in je dobila svoje sonce. Sonce v tej knjigi lahko poimenujemo kot metaforo za smisel življenja – sonce označuje tisto, kar nas osreči, kar daje našemu življenju pravo vrednost. Pravljica se zaključuje z besedami: "Hiše pač niso zato na svetu, da bi živele same." Hiša nam lahko predstavlja metaforo za osamljenega človeka, ki ponovno zaživi, ko dobi družbo oz. prijatelje.

4 ZAKLJUČEK

Pravljice imajo poleg literarnega in estetskega tudi terapevtski učinek: prinašajo varnost, krepijo samozavest in nasploh otroku pomagajo k samostojnosti in ga pripravljajo na življenje. Pravljica za otroka pomeni prvi stik z literaturo, tako po mnenju številnih psihologov predstavlja eno izmed najboljših razvojnih spodbud. Preko pravljice se otrok nauči doživljati značilen vrednostni odnos do oseb, stvari, dogodkov, okolja; sooči se s prijetnimi in neprijetnimi dogodki, s privlačnimi in neprivlačnimi liki.

Starši so za otroka najpomembnejši zgled in vzor v njegovem življenju. Marsikaj lahko otroci dobijo tudi v pravljicah. Pravljica nikoli ne zapoveduje, temveč prepušča vse odločitve nam, ničesar ne vsiljuje, samo daje. Prav zaradi tega ne deluje vsiljivo ali prisiljeno in nikoli "moralizatorsko". Bettelheim večkrat opozarja, da je prav naš užitek ob branju pravljic tisti, ki nas napelje (takrat ko smo mi pripravljeni), da se odzovemo na njene skrite pomene, ki se morda nanašajo tudi na nas – na naše življenjske izkušnje in na trenutno stopnjo osebnostnega razvoja. Pravljica ne dela čudežev, čeprav jih nosi v sebi. Ne more nadomestiti staršev, njihovega časa z otrokom, njihovih vzgojnih spodbud, usmeritev, vzorov in vrednot. Lahko pa je v pomoč, da z otrokom skupaj kakovostno preživimo čas in mu podarimo velik zaklad: samega sebe

in knjigo. Ob tem se bo počutil varnega, ljubljenega, ob poslušanju pravljice bo potoval skupaj s svojim najljubšim likom, razvijal domišljijo in odraščal v zavedanju, da se kljub težavam in stranpotem v življenju ob trudu, iskrenosti, dobroti stvari obrnejo na bolje. To pa je popotnica, ki manjka marsikateremu odraslemu človeku.

Pravljice nas učijo umetnosti življenja, vabijo nas, da odidemo na pot, se osamosvojimo, se v preizkušnjah trudimo po svojih najboljših močeh in verjamemo, da nas kljub vsemu trpljenju in padcih na koncu čakajo sreča, veselje, ljubezen. Pravljica nas sooča z resnico o nas in življenju, s svojimi simboli dopušča, da ostaja vedno sveža in nagovarja joča, za otroke in odrasle.

VIRI

Cave, Kathryn, 2001: *Drugačen*. Ljubljana: Educey. Ilustracije: Chris Riddel.

Chaconas, Dori, 2009: *Zaljubljeni miški*. Ljubljana: CFA. Ilustracije: Josée Masse.

Kobe, Marjana (prev.), 2003: *Medved išče pestunjo*: ruska ljudska pravljica. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustracije: Polona Lovšin.

Makarovič, Svetlana, 2008: *Hrčkova hruška*. *Svetlanine pravljice*. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustracije: Alenka Sottler.

--, 2008: *Veвериček posebne sorte*. *Svetlanine pravljice*. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustracije: Alenka Sottler.

Osojnik, Mojca, 2001: *Hiša, ki bi rada imela sonce*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--, 2003: *Polž Vladimir gre na štop*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--, 2005: *Kako je gneznila sraka Sofija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Staman, Jasna Branka in Pergar, Saša (avtorska priredba), 2005: *Pastorka in bela žena*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc. Ilustracije: Mojca Cerjak.

Vanič, Blanka, 2002: *Kuštro in Buško*. Ljubljana: Math. Ilustracije: Samo Jenčič.

LITERATURA

Bauer, Angeline, 2008: *Pravljice zdravijo: kako pravljice otrokom krepijo samozavest ter jim pomagajo premagovati strahove in skrbi*. Ljubljana: Tangram.

Bettelheim, Bruno, 2002: *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Bokal, Vera, 1980: *Pravljica in njene sorodne zvrsti*. *Otrok in knjiga* 11. 48–61.

Goljevšček, Alenka, 1988: *Kaj je za pravljice vredno?* Spremnna beseda. Brenkova, Kristina (ur.): *Zlata ptica: zbirka pravljic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--, 1991: *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Grosman, Meta, 1998: *Risanka ali pravljica*. *Otrok in knjiga* 25/46. 52–61.

Haramija, Dragica, 2005: *Pregled sodobne slovenske mladinske proze*. *Jezik in slovstvo* 50/3–4. 27–36.

Ilc, Andrej, 1996: *Novi pogledi na Grimmove pravljice*. *Štiriindvajset ur humanistične teorije* 1. 65–75.

Jamnik, Tilka, 2006: *Otrok in knjiga: ura pravljic v knjižnici*. Jenče, Ljoba (ur.): *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila: zbornik prvega simpozija pravljíčarjev: priročnik pripovedovanja pravljic*. Maribor: Mariborska knjižnica. 103–112.

Jenče, Ljoba, 2006: *Med poknjiženo in ljudsko pravljico*. Jenče, Ljoba (ur.): *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila: zbornik prvega simpozija pravljíčarjev: priročnik pripovedovanja pravljic*. Maribor: Mariborska knjižnica. 27–34.

Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: MK.

--, 1999: *Sodobna pravljica*. *Otrok in knjiga* 26/47. 5–11.

--, 2000a: *Sodobna pravljica*. *Otrok in knjiga* 27/49. 5–12.

--, 2000b: *Sodobna pravljica*. *Otrok in knjiga* 27/50. 6–15.

Kompare, Alenka idr., 2001: *Psihologija: spoznanja in dileme*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kordigel, Metka, 1994: *Otroci potrebujejo kič*. *Otrok in knjiga* 37. 50–60.

Kovač, Polonca, 2001: *Nikoli ni prepozno za duhovno rast*. *Otrok in knjiga* 28/51. 63–68.

Megla, Maja, 2006: *Pogovor s pravljíčarko Ljobo Jenče*. Jenče, Ljoba (ur.): *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila: zbornik prvega simpozija pravljíčarjev: priročnik pripovedovanja pravljic*. Maribor: Mariborska knjižnica. 265–273.

Musek, Janek, 1990: *Simboli, kultura, ljudje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

--, 1993: *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educey.

--, 1995: *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educey.

Milčinski, Jana in Pogačnik Toličič, Slavica, 1992: *Pravljica za danes in jutri*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Rosenberg, Alfons, 1987: *Odkrivajmo simbole*. Celje: Mohorjeva družba.

Saksida, Igor, 2001: *Mladinska književnost*. Jože Pogačnik (ur.): *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS. 405–468.

Šircelj, Martina, 1972: *Pravljica od nekdaj do danes*. Kobe, Marjana (ur.): *Ura pravljic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tancer-Kajnih, Darka, 1995: *Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni*. *Otrok in knjiga* 39/40. 38–48.

Zalokar Divjak, Zdenka, 1998: *Vzgoja za smisel življenja*. Ljubljana: Educey.

--, 2000: *Vzgajati z ljubeznijo*. Krško: Gora.

--, 2007: *Spremnna beseda*. *Z otrokom lahko sodelujete*. Radovljica: Didakta.